

Hade Churchill rätt?

Sören Holmberg

Winston Churchill – Hitlers besegrare, nobelpristagare i litteratur, konservativ brittisk politiker, med tiden mycket gammal – var också en mycket slagfärdig debattör som efterlämnat många roliga historier och ordspråksliknande sentenser. Det finns hela böcker fulla med Churchillhistorier och Churchillcitat (Enright 2001). Ett uttalande som brukar tillskrivas Churchill lyder så här i tillspetsad form: ”Den som inte är röd när han är ung har inget hjärta. Men den som inte är blå när han är gammal har ingen hjärna.” På engelska och mer exakt skall Churchill ha uttryckt sig på följande sätt: ”Any man who is under 30, and is not a liberal, has no heart, and any man who is over 30, and is not a conservative, has no brains.” Måhända beskrev Churchill sin egen utveckling. Han var liberal i yngre år men gick senare över till det konservativa partiet. Han bytte ideologi från något lätt rödaktigt till något klart blåare och han uppfattade måhända sin ungdoms ställningstaganden som mer känslomässigt baserade jämfört med den mogna mannens förnuftsmässiga överväganden.

Två hypoteser

Från rött till blått, från hjärta till hjärna, från ung till gammal – Churchills tes kan omformuleras och preciseras i termer av prövbara satser. Om vi översätter rött med vänster och blått med höger och tolkar hjärta som lika med inverkan av affektiva faktorer och hjärna som lika med inverkan av kognitiva och evaluativa faktorer får vi följande två hypoteser. För det första, människors ideologiska vänster-högeruppfattningar förändras enligt en livscykelmodell där man tenderar att bli mer höger vartefter man blir äldre. För det andra, ideologiska åsikter är mer känslomässigt förankrade hos unga människor jämfört med bland äldre människor där ideologiska uppfattningar är mer förnuftsmässigt baserade.

Alla de centrala termerna – ideologi, vänster-höger, känslomässigt, förnuftsmässigt – kan teoretiskt avgränsas och operationaliseras på många olika sätt. Här är dock inte platsen att dväljas alltför länge vid detta problem. Vänster-högerideologi definierar vi inte i någon absolut mening. Vi utgår istället ifrån hur människor själva uppfattar var de hör hemma på vänster-högerdimensionen. Vad vi kommer att studera är hur människors självupplevda vänster-högerposition förändras vartefter de blir äldre. Churchills livscykelhypotes att människor blir mer högerorienterade när de blir äldre kommer

att prövas och ställas mot en generationshypotes som säger att människors åsikter i centrala ideologiska frågor präglas i ungdomen och att uppfattningarna sedan i huvudsak förblir oförändrade. Hypotes nummer två om känsloreagerande ungdomar och förnuftsstyrda gamlingar kommer vi inte att testa lika systematiskt. Vi kommer endast att illustrera frågeställningen genom att se hur politiskt kunniga yngre och äldre personer är och om yngre och äldre väljare skiljer sig åt när det gäller graden av åsiktsröstning, framförallt ideologisk vänster-högerröstning. Har Churchill rätt bör de förnuftiga äldre väljarna vara mer politiskt kunniga än mer affektiva yngre väljare. Likaså kan man kanske hävda att åsiktsröstning, dvs kopplingen mellan människors ideologiska uppfattning och val av parti, bör vara starkare bland personer som fattar beslut på förnuftiga grunder än bland personer som handlar mer känslomässigt. Och i så fall skall åsiktsröstningen enligt Churchill vara vanligare bland äldre väljare än bland yngre.

Studiens relevans för demokratiteori ligger i analysen av vad som påverkar opinionsförskjutningar i väljarnas vänster-högerideologi och den vidare kopplingen till åsiktsröstning. Mandatmodellen förutsätter relativt goda politiska kunskaper, en hög grad av åsiktsröstning och relativt stabila och trögrörliga ideologiska ståndpunkter bland väljarna (se kapitel 1 i denna volym och Holmberg 2000). Det är svårt att sända en tolkningsbar signal och ge ett tydligt mandat om hela havet stormar och känslorna svallar. Och ännu svårare om kusten dessutom är dold i dimma.

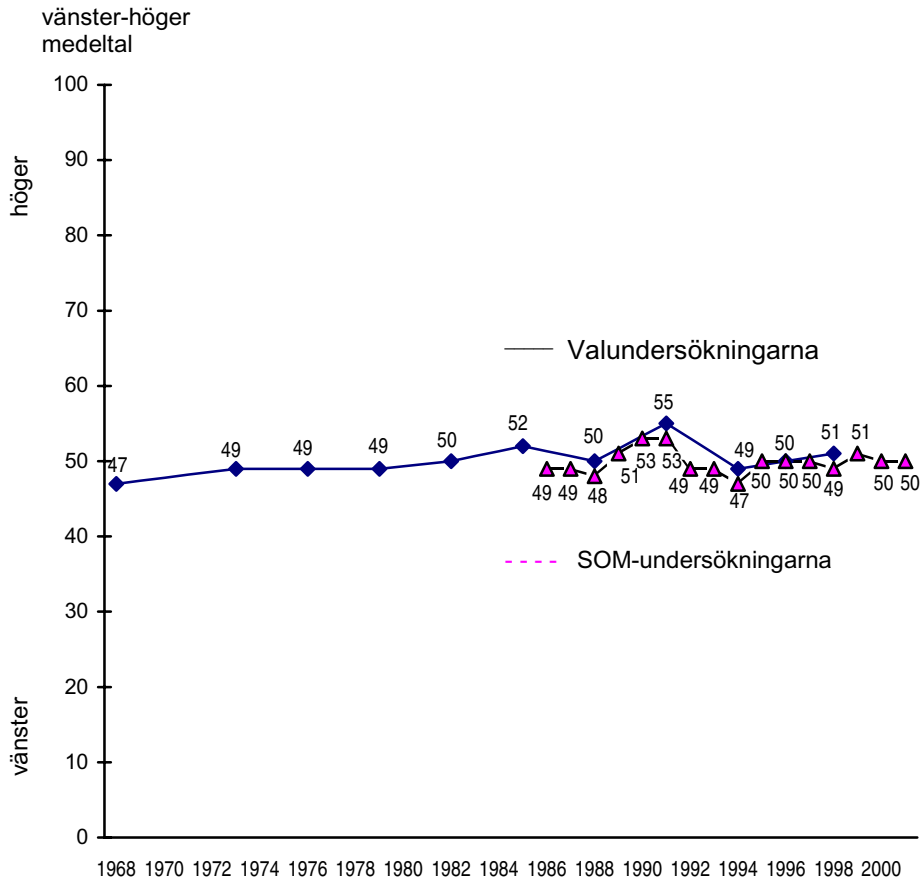
Data hämtas från Valundersökningarna under perioden 1968-1998 och från de nationella SOM-undersökningarna åren 1986-2001. Tillsammans omfattar dessa båda datamängder något över 70 000 svars personer fördelade över en trettioårsperiod. Metodiskt kommer vi i huvudsak att arbeta med kohortanalys för att studera eventuella ideologiförskjutningar inom olika åldersgrupper, men också med Valundersökningarnas panelstudier för att på individnivå kunna följa förändringsprocessen.

Vänster-högervindar

Innan vi presenterar kohortmatriserna skall vi se på hur vänster-höger-vindarna blåst i Sverige och i hela befolkningen under vår undersökningsperiod. De nationella förändringarna för hela folket ger en ram för de förskjutningar vi skall studera inom olika åldersgrupper. Den heldragna linjen i figur 1 visar vänster-högermedeltalen för Valundersökningarna. Den streckade linjen anger resultaten för SOM-studierna. Ju högre värde desto mer högerorienterad är opinionen. Människornas subjektiva ideologiuppfattningar har i Valundersökningarna mätts med hjälp av en elvagrädig skala med svarsmöjligheter mellan 0 (långt till vänster) och 10 (långt till höger). I SOM-undersökningarna

utnyttjas en motsvarande femgradig skala med värden mellan 1 (klart till vänster) och 5 (klart till höger). För jämförbarhetens skull har båda skalorna transformerats till en ny skala med värden mellan 0 (vänster) och 100 (höger).ⁱ

Figur 1 Vänster-högervindar 1968-2001 enligt Valundersökningarna och SOM-mätningarna

Kommentar: Valundersökningens subjektiva vänster-högerekala har värden mellan 0 (vänster) och 10 (höger); här multiplicerade med 10 för att få en skala mellan 0 – 100. SOMs subjektiva vänster-högerekala kan variera mellan 1 (vänster) och 5 (höger); här transformerad till en 0, 25, 50, 75, 100 skala. Vänster-högerfrågan fanns inte med i 1970 års valundersökning.

Vänster-högerideologi är en grundläggande värdering för de allra flesta svenska väljare. Vänster- respektive högeridentifieringar bör därför inte vara alltför lättflyktiga fenomen.ⁱⁱ Våra uppmätta åsiktskurvor skall med andra ord

inte fluktuera för mycket. Och det gör de inte heller med en maximal variation mellan 47 och 55, vilket innebär en variation på enbart åtta enheter på en skala med hela 101 värden. Men samtidigt kan man tydligt iaktta det vänster- vridna åsiktsläget 1968 (medeltal 47) och högerförskjutning i opinionen i samband med valet 1991 (53/55), och den nästan lika tydliga rekylen tillbaka vid valet 1994 (47/49). Men alla övriga mätningar håller sig någorlunda stabilt kring medelvärdet 50 (Nilsson 2001).

På individnivå är också åsiktsstabiliteten stor över tid. I valundersökningarnas tvåstegspaneler, där samma personer intervjuas med tre eller fyra år mellan undersökningarna, håller sig korrelationerna mellan svaren på den subjektiva vänster-högerskalan kring $+0.75$ (r). Ideologibytten är med andra ord inte särskilt vanliga. Andelen svars personer som i panelerna bytt från en vänster- eller en högerposition till en mittposition har hållit sig kring 25 procent genom åren, medan andelen fullständiga ideologibytare – som bytt från vänster till höger eller tvärtom från höger till vänster – hela tiden varit mycket få, mellan 3-5 procent under åren 1973-1998 (Oscarsson 1996).

Vi kan också notera att resultaten i allt väsentligt överensstämmer mellan Valundersökningarna och SOM-studierna, både när det gäller hur vindarna har blåst och hur nivåerna ser ut. Valundersökningarna som bygger på besöksintervjuer och en elvgradig mätskala tenderar dock att ge en något mer höger vriden opinion än SOM-studierna som baseras på enkätsvar och en femgradig svarsskala. Skillnaden är inte stor, enbart två enheter på en skala mellan 0 och 100. Men den är systematisk. Den återfinns alla valår när Valundersökningarna och SOM mätt samtidigt.

Kohortanalys

Kohortanalys är namnet på en analysteknik som används för att studera förändringar i olika åldersgrupper eller generationer över längre tidsperioder. I vårt fall har vi ett datamaterial som omfattar trettio år och ett som omfattar femton. Svarspersonerna har delats in i åldersgrupper där de äldsta föddes 1888-1895 och de yngsta 1984-1991. De siffror som redovisas för de olika åldersgrupperna i kohortmatriserna är medelvärden på den tillskapade vänster-högerskalan med värden mellan 0 (vänster) och 100 (höger). Tolkningen av medelvärdena är – ju högre värde desto mer höger.

Resultaten i tabellerna 1 och 2 omfattar våra två kohortmatriser – en för valundersökningarna 1968-1998 och en för SOM-studierna 1986-2001. Om Churchill har rätt skall vänster-högermedeltalen öka år för år inom de olika ålderskohorterna. Människorna skall gå åt höger vart efter de blir äldre. Medeltalen i tabellerna skall öka inom varje rad. Förutsägelsen enligt en generationsmodell är annorlunda. Enligt en renodlad generationsmodell skall väns-

ter-högermedeltalen förbli oförändrade inom varje ålderskohort. Varje generation behåller livet igenom sin ungdoms ideologi. Siffrorna i matriserna skall i så fall förbli desamma inom varje rad, inte öka eller minska. Det kanske bör tilläggas att om medeltalen tenderar att minska över tid inom de olika kohorterna har Churchill dubbelt fel. Inte nog med att människor *inte* går åt höger när de blir äldre. Om vänster-högermedeltalen minskar inom matrisernas rader tenderar människor tvärtom att gå åt vänster med åren.

Tabell 1 Kohortanalys – medeltal på vänster-högerskalan efter födelseår och valår. Valundersökningsdata 1968 – 1998 (medeltal)

födelseår	Valår										skillnad första sista valår	b-värde
	68	73	76	79	82	85	88	91	94	98		
1976 – 83	-	-	-	-	-	-	-	-	(40)	50	-	-
1968 – 75	-	-	-	-	-	-	53	59	50	51	-2/10 år	-0.45
1960 – 67	-	-	-	53	51	53	54	59	52	51	-2/19 år	+0.01
1952 – 59	-	47	50	45	50	51	49	54	47	50	+3/25 år	+0.11
1944 – 51	48	47	48	48	48	52	49	54	48	50	+2/30 år	+0.12
1936 – 43	48	51	50	50	50	52	51	53	49	53	+5/30 år	+0.10*
1928 – 35	49	51	51	51	55	54	50	53	48	49	±0/30 år	-0.02
1920 – 27	47	49	49	51	50	49	47	51	49	53	+6/30 år	+0.10
1912 – 19	46	47	49	47	48	50	48	54	56	(50)	+10/26 år	+0.33*
1904 – 11	44	49	46	48	49	50	44	(47)	-	-	±0/20 år	+0.07
1896 – 03	43	51	50	54	(42)	-	-	-	-	-	+11/11 år	+0.92*
1888 – 95	50	(51)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Samtliga	47	49	49	49	50	52	50	55	49	51	+4/30 år	+0.14*

Kommentar: Subjektiva vänster-högerplaceringar där 0 står för vänster och 100 för höger. Siffror inom parentes omfattar färre än 50 intervjupersoner och ingår inte i regressionsanalyserna med år som oberoende variabel. * står för signifikans på $p = .90$ -nivån; b-värdet är en lutningskoefficient och visar den årliga genomsnittliga förändringen på vänster-högerskalan. En negativ lutningskoefficient betyder en vänsterförskjutning medan ett positivt b-värde tyder på en högerförskjutning. 1970 ställdes inte den subjektiva vänster-högerfrågan.

Huvudresultatet av vår kohorttest är dock att Churchill hade mer rätt än fel. I åtta av tio kohorter byggda på valundersökningsdata ökar vänster-högermedeltalen vart efter människor blir äldre. I SOM-materialet är resultatet likartat. I sju av nio längre ålderskohorter ökar medeltalen. Ökning eller minskning i medeltalen har mätts med hjälp av lutningskoefficienter i regressionsanalyser (b-värden), där vänster-högermedeltalen definierats som beroende variabler och undersökningsår som oberoende variabel.

Tabell 2
Kohortanalys – medeltal på en vänster-högerskala efter födelseår och undersökningsår.
SOM-data 1986 – 2001 (medeltal)

födelseår	Undersökningsår															Skillnad första sista år		b-värde
	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01		
1984 – 91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	50	45	-2/2 år	-1,00
1976 – 83	-	-	-	-	-	(59)	49	43	35	48	49	50	48	51	45	48	-1/9 år	+52
1968 – 75	57	54	56	58	57	57	49	50	50	54	50	49	53	52	50	48	-9/15 år	-52*
1960 – 67	50	52	47	54	56	52	53	51	49	50	51	52	49	51	51	50	±0/15 år	-0,09
1952 – 60	45	49	44	48	52	51	47	48	44	44	49	48	47	49	47	48	+3/15 år	+0,02
1944 – 51	47	49	49	48	53	52	50	47	47	48	48	51	46	51	50	50	+3/15 år	+0,03
1936 – 43	50	50	50	54	55	56	49	48	49	51	53	51	50	50	52	54	+4/15 år	+0,02
1928 – 35	47	48	45	48	52	55	47	49	50	50	54	48	50	49	52	51	+4/15 år	+0,22
1920 – 27	48	44	44	50	50	50	49	51	44	50	49	54	48	54	52	52	+4/15 år	+40*
1912 – 19	45	46	47	49	50	47	50	55	46	58	50	(54)	(44)	(44)	53	53	+8/15 år	+28
1904 – 11	(55)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Samtliga	49	49	48	51	53	53	49	49	47	50	50	50	49	51	50	50	+1/15 år	+0,01

Kommentar: Subjektiva vänster-högerplaceringar där 0 står för vänster och 100 för höger. Siffror inom parentes omfattar färre än 50 intervjupersoner och ingår inte i regressionsanalyserna med år som oberoende variabel. * står för signifikans på p = .90-nivån.

Och tendensen är alltså i de flesta fall att människor blir mer något mer högerorienterade med åren. Men vi talar inte om någon stark tendens; oftast enbart några få procentenheters förskjutning, som dessutom relativt sällan är statistiskt signifikanta. Endast fyra högerförskjutningar av totalt femton i ålderskohorterna är så stora att de är statistiskt säkerställda. Tydligast opinionsförändring åt höger återfinns i tre äldre kohorter, födda 1896-1903 och 1912-1919 i valundersökningsdata respektive födda 1920-1927 i SOM-undersökningarna. Konkret har vi följt dessa åldersgrupper från det att de var cirka sextio-sjuttio år gamla till de var ungefär åttio år. Det vill säga den högerförskjutning vi kan notera har i huvudsak inträffat på gamla da'r, under pensionsåldern. Förändringen åt höger bland yngre generationer är mindre påtaglig; i några av de yngsta åldersgrupperna obefintlig eftersom förändringen där tvärtom gått åt vänster. Mest tydlig är vänsterförskjutningen bland dagens tjugofem-trettioåringar vars utveckling vi har följt under de senaste tio åren.

Men huvudslutsatsen är att vi kan iaktta en viss ideologisk högerförskjutning vart efter människor blir äldre. Tendensen är dock så svag att vi nästan lika gärna skulle kunna säga att resultaten stödjer generationsmodellens förutsägelse om att vänster-högermedeltalen skall förbli oförändrade inom de olika ålderskohorterna. Men bara nästan. Huvudtendensen stödjer Churchill, inte generationsmodellen.

Ett annat tolkningsproblem är att opinionsvinden i hela befolkningen blåst svagt åt höger under vår undersökningsperiod, det vill säga under de senaste femton till trettio åren. Förändringarna inom ålderskohorterna har med andra ord tenderat att följa den nationella trenden. Inom kohortanalysen talas ibland om mer eller mindre kortsiktiga periodeffekter som påverkar *alla* undersökningspersoner oberoende av generationstillhörighet (Converse 1976, Abramson 1983, Miller and Shanks 1996, Holmberg 2000). Förändringar orsakas då inte av åldersrelaterade faktorer utan av allomfattande opinionsvindar. Ett sätt att tolka våra resultat skulle alltså kunna vara att de avspeglar en slags periodeffekt. Vår mätperiod råkar börja under det vänstervridna 1960- och 1970-talen. Sedan dess har hela opinionen glidit åt höger: kanske som en återgång till ett läge pre-1968? I så fall har Churchill bara haft tur. Högerförskjutningen inom åldersgrupperna under de senaste trettio åren har inte i första hand att göra med åldrandefaktorer. Den har orsakats av en allomfattande högervridning, som i sin tur har orsakats av andra omständigheter än att människor åldras.

Det generella problemet med åldrandeeffekter kontra periodeffekter kan inte lösas inom ramen för konventionell kohortanalys och definitivt inte med tillgång till enbart de svenska data vi har tillgängliga. Inte ens Valundersök-

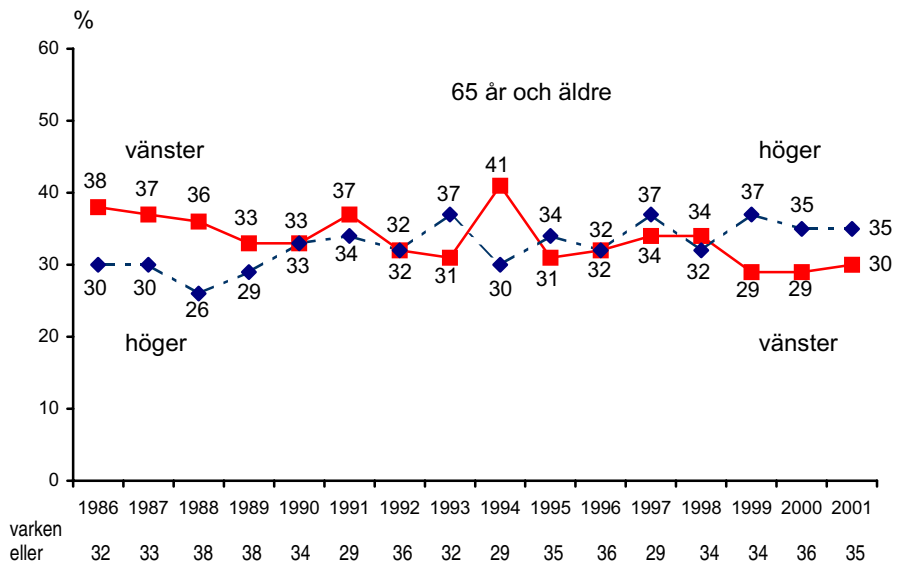
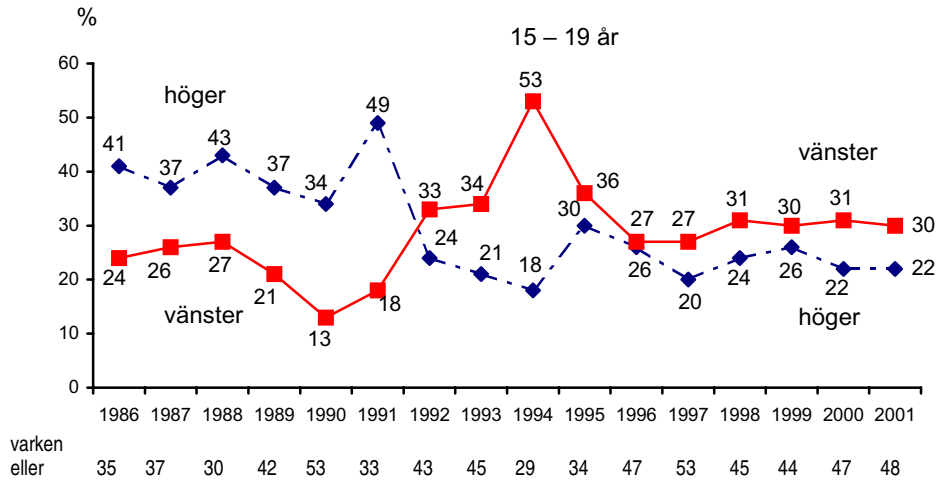
ningarnas paneldata kan lösa knuten, även om de är till hjälp eftersom panelresultaten tenderar att visa på samma tendenser som kohortanalyserna. Valundersökningarna omfattar hittills åtta tvåstegspaneler med start 1973-76 till den senaste 1994-98. Data från panelen 1998-02 är ännu inte tillgängliga. I fem av de åtta panelerna har något fler personer förändrat sina subjektiva ideologiidentifieringar åt höger än åt vänster. I två paneler har tvärtom något fler personer gått åt vänster än åt höger medan andelen väljare som gick åt höger respektive åt vänster var lika stor i en panel. Genomsnittligt över alla panelerna 1973-98 förändrade sig något fler personer åt höger (16 procent) än åt vänster (15 procent).¹ Inom våra tre/fyraåriga paneler tenderar alltså människor något oftare att gå åt höger än åt vänster. Och så bör resultatet se ut enligt Churchills hypotes, men också enligt hypotesen om en allomfattande periodeffekt med svaga högervindar under större delen av undersökningsperioden.

Förstagångsväljare som ersätter sistagångsväljare

I ett system med mycket små opinionsförändringar över tid – totalt sett och inom olika ålderskohorter – blir det extra intressant att närstudera åsikter hos de grupper som är på väg in i systemet (de allra yngsta) och hos de grupper som är på väg ut (de äldsta). Sammanlagda åsiktsförskjutningar i ett system kommer att vara mycket beroende av vad nya respektive försvinnande väljargrupper har för åsikter. Resultaten i figur 2 kan illustrera resonemanget. Där visar vi vilka ideologiska vänster-högeråsikter de yngsta respektive de äldsta svarspersonerna har haft i SOM-undersökningarna sedan år 1986. Vi följer inte några ålderskohorter. Vi redovisar istället år för år vad de yngsta respektive de äldsta svarspersonerna har haft för ideologiska vänster-högerpositioner.

Resultaten är mycket illustrativa. Den inkommande generationen i slutet av 1980-talet –dåtidens 15-19 åringar – var klart mer högerorienterade än vänsterorienterade. Samtidigt var den generation de skulle komma att ersätta – dåtidens pensionärer – mer åt vänster än åt höger. Givet de små åsiktsförändringarna inom kohorterna, kom enbart det generationsskiftet att innebära en dubbel total förskjutning åt höger. Relativt högerorienterade ungdomar kom att ersätta relativt vänsterorienterade äldre personer. Opinionsläget under senare år har varit det omvända med ungdomar mer vänster- än högerorienterade samtidigt som pensionärer oftare intar en högerposition än en vänsterposition. Nästa generationsskifte, när dagens vänsterorienterade ungdom har ersatt dagens högerorienterade pensionärer, kan alltså leda till en vänster-förskjutning av opinionsläget. Allt, naturligtvis, givet de hittillsvarande små ideologiförändringarna inom ålderskohorterna.

Figur 2 Ideologisk vänster- respektive högeridentifikation bland yngre och äldre svenskar 1986-2001 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna. Enkätfrågan gäller hur man placerar sig själv på en vänster-högerskala med fem svarsalternativ – klart till vänster, något till vänster, varken till vänster eller till höger, något till höger, klart till höger. Procenten är beräknad bland personer som valt något av de fem svarsalternativen. Andelen inget svar på vänster-högerfrågan brukar variera mellan 2–4 procent bland samtliga svarpersoner.

Unga hetsporrar vs gammal klokskap

Churchills hypotes nummer två, att äldre människor är mer förnuftiga och mindre känslostyrda än yngre, får – precis som hypotes nummer ett – ett visst stöd i data. Vi har med hjälp av Valundersökningarna studerat hur politiskt kunniga olika åldersgrupper är och i vilken utsträckning man väljer parti med utgångspunkt ifrån ideologi och åsikter i olika sakfrågor. Resultaten när det gäller politiska kunskaper är mycket entydiga och helt i linje med Churchills tes. Äldre personer är mer kunniga om politik än yngre. Valundersökningarnas kunskapsmått varierar något över åren, men de är alla mycket breda och omfattar en hel rad frågor om såväl personkännedom som kunskaper om politiska sakfrågor (Holmberg 2000). Andelen personer som klassificerats som mycket eller ganska kunniga i Valundersökningarna 1991, 1994 och 1998 har bland förstagångsväljare 18-21 år gamla endast varit 4, 7 respektive 12 procent. Motsvarande resultat bland de äldsta väljarna 71-80 år gamla har varit klart högre, 33, 28 respektive 52 procent. Medelålders väljare mellan 31-60 år uppvisar kunskapsnivåer som liknar äldres med 34, 28 respektive 39 procent som har mycket eller ganska god kunskap enligt de tre senaste Valundersökningarna.²

Resultaten är inte lika entydiga när det gäller åsiktsröstningen. Vi har undersökt graden av samband mellan subjektiv vänster-högerposition och val av parti för hela perioden 1968-98. I Valundersökningen 1998 har vi dessutom studerat kopplingen mellan åsikter i åtta olika sakfrågeområden och parti valet. Genomsnittligt för hela perioden 1968-98 var sambandet mellan väljarnas vänster-högerplacering och valet av parti inte särskilt olika i skilda åldersgrupper. Sambandsmättet eta var högst och i genomsnitt .74 för den äldsta gruppen 71-80 år gamla. I den yngsta gruppen förstagångsväljare var motsvarande mått .73. Lägst var sambandet för medelålders väljare mellan 51-60 år. Bland dem var eta .71. Som synes inga större skillnader i graden av ideologisk åsiktsröstning mellan olika åldersgrupper.

Ser vi på åsiktsröstningen utifrån mer konkreta sakfrågor blir skillnaderna dock något större mellan olika åldersgrupper. Analysen har enbart genomförts i samband med 1998 års val och för åtta olika sakområden. I genomsnitt visar det sig att graden av åsiktsröstning var störst bland yngre och äldre väljare, och något lägre bland medelålders väljare; ett resultat som vi också fann - fast svagare - när vi analyserade ideologiröstningen. Genomsnittliga eta för sambandet mellan partival och åsikter över åtta sakområden hade följande värden i olika åldersgrupper 1998: 18-21 år .50, 22-30 år .45, 31-40 år .42, 41-50 år .41, 51-60 år .39, 61-70 år .41 och 71-80 år .48. Ett mycket snyggt U-format samband med högst grad av åsiktsröstning bland unga och gamla och lägre grad av åsiktsröstning bland medelålders människor. En första kommentar till

resultatet är att det *inte* stämmer med Churchills hypotes. Unga åsiktsröstare snarare något mer än äldre, inte mindre, som Churchills resonemang implicerade. Varför det är så, eller om det är en tillfällighet för Valundersökningen 1998, har jag inget färdigt svar på. Det får bli en fråga för framtida analyser. Om resultatet inte är en tillfällighet eller en metodisk artefakt utgör det en utmaning för fördjupade analyser av ålder och åsiktsröstning.

Det mest väsentliga i detta sammanhang är dock att Churchills tes om att åsiktsröstningen ökar med stigande ålder kan falsifieras. Äldre väljare är mer politiskt kunniga än yngre men de åsiktsröstare inte i högre grad. Churchill hade inte alltid rätt. Men han hade ofta rätt.

Hans första hypotes fick visst stöd i vår prövning. Under perioden 1968-2001 tenderade svenskar att bli något mer högerorienterade vartefter de blev äldre. Hans andra hypotes fick också ett visst stöd så till vida att äldre svenskar visade sig vara mer politiskt kunniga än yngre. Gamle Winston Churchill kan sträcka på sig i sin himmel.

Sträcka på sig kan också mandatmodellen. Trögheten i opinionsförskjutningarna på vänster-högerdimensionen, den höga graden av åsiktsröstning och den mycket begränsade roll som rena åldrandefaktorer visade sig spela talar väl för mandatmodellens relevans bland svenska väljare.

Noter

- ¹ Valundersökningens värden har multiplicerats med 10. SOM-data har omkodats genom att 1 blivit 0, 2 blivit 25, 3 blivit 50, 4 blivit 75 och 5 blivit 100.
- ² Svenska folkets ideologiska självplaceringar på vänster-högerskalan är starkt förankrade i olika konkreta sakfrågeåsikter. Och förankringen har i huvudsak inte förändrats under de år våra mätningar omfattar. De åsikter som uppvisar tydligast samband med den subjektiva vänster-högerdimensionen har att göra med ekonomisk fördelning, offentligt kontra privat och social jämlikhet (Holmberg 1981, 1989, 2001 och Oscarsson 1998). Väljarnas subjektiva vänster-högeridentifieringar är inte någonting som svävar fritt i luften utan jordnära förankringar.
- ³ Panelanalysen har genomförts med hjälp av en trikotomisering av undersökningspersonerna i följande grupper: till vänster, varken till vänster eller höger, till höger. En förskjutning till höger har definierats som en förändring från vänsterposition till mittposition (varken eller), eller till högerposition, eller från mittposition till högerposition. En vänsterförskjutning har på motsvarande sätt definierats som en förskjutning från högerposition till mittposition (varken eller), eller till vänsterposition, eller från mittposition till vänsterposition.
- ⁴ Andelen personer med mycket eller ganska god politisk kunskap ser ut på följande sätt i Valundersökningarna 1991, 1994 och 1998: Bland 18-30 åringar 11, 12 respektive 19 procent; bland 31-60 åringar 34, 28 respektive 39 procent; bland 61-80 åringar 33, 32 respektive 52 procent.

Referenser

- Abramson, Paul 1983. *Political Attitudes in America. Formation and Change*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Converse, Philip 1976. *The Dynamics of Party Support. Cohort Analyzing Party Identification*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Enright, Dominique 2001. *The Wicked Wit of Winston Churchill*. London: Michael O'Mara Books Limited.
- Holmberg, Sören 1981. *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören 1989. Åttiotalets högervind. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Åttiotal*. Göteborg: SOM-Institutet.
- Holmberg, Sören 2000. *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Miller, Warren and Shanks, Merrill 1996. *The New American Voter*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Nilsson, Lennart 2001. Flernivådemokrati och välfärdspolitik. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-Institutet
- Oscarsson, Henrik 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattning om konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik 1996. *Jakten på den försvunna stabiliteten*. Arbetsrapport framlagd vid VOD-seminariet Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.